

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Nuo pasaulio stogo

2012-12-20

ŽURNALAS: KRANTAI

TEMA: Kinas

AUTORIUS: Daiva Šabasevičienė

DATA: 2012-12

Nuo pasaulio stogo

Daiva Šabasevičienė

Apie Vytauto V. Landsbergio filmų antologiją

Teatrologė Daiva ŠABASEVIČIENĖ pristato 2012 metais išleistą kino režisieriaus, knygų, eilėraščių, dainų autoriaus ir atlikėjo Vytauto V. LANDSBERGIO (g. 1962) filmų antologiją. 5 DVD rinktinėje – dvidešimt keturi režisieriaus kino kūriniai. Tarp jų – vaidybiniai filmai „Jonukas ir Grytutė“, „Kai aš buvau partizanas“, kino menininko Jono Meko, rašytojų Nijolės Miliauskaitės, Vytauto Bložės, Grigorijaus Kanovičiaus – dokumentiniai portretai, filmai, skirti Lietuvos istorijos temoms: „Baladė apie Daumantą“ (apie partizaną Juozą Lukšą), „Partizano žmona“ (apie Nijolę Lukšienę), „Vilties prezidentas“ (apie politiką Kazį Lozoraitį), metafizinių temų link krypstančios kino juostos „Apie apreiškimus“ ir „Vilius Orvidas“.

From the Roof of the World

The theatre critic Daiva ŠABASEVIČIENĖ reviews the film anthology published in 2012 by the film director, writer, poet, songwriter and performer Vytautas V. LANDSBERGIS (b. 1962). There are 24 of the director's film creations in the five-DVD set. Among them are the feature films 'Jonukas and Grytutė' and 'When I was a Partisan'; documentary portraits of the film maker Jonas Mekas and the writers Nijolė Miliauskaitė, Vytautas Bložė and Grigorijus Kanovičius; films on themes from Lithuanian history, 'The Ballad of Daumantas' (about the partisan Juozas Lukša), 'A Partisan's Wife' (about Nijolė Lukšienė), 'The President of Hope' (about the politician Kazys Lozoraitis); and films touching on metaphysical themes, 'About Manifestations' and 'Vilius Orvidas'.

Lietuvoje įprastos literatūros antologijos, skirtos tam tikroms temoms. Bet susipažinus su neseniai pasirodžiusia Vytauto V. Landsbergio filmų antologija, tenka naujai įvertinti šio menininko kūrybos pasaulį, pažvelgti į jam rūpimų temų svarbą visos

lietuvių kultūros kontekste.

Graikiška žodžio „antologija“ kilmė (iš *anthos* – gėlė, *legein* – skaityti, rinkti, kalbėti) tinka Vytauto V. Landsbergio kūrybai apibūdinti – tai meninių portretų, filosofinių minčių ir poetinių vaizdinių rinkinys. Pats Vytautas V. Landsbergis – polifoninis žmogus, turintis daugelio menininkų savybių. Jis – rašytojas, kino ir teatro režisierius, dainų kūrėjas ir jų atlikėjas. Jo kūryba egzistuoja permanentiškai, ne epizodiškai. Pirmuosius eilėraščius parašęs aštuntajame XX a. dešimtmetyje, jis ir šiandien gyvena kupinas naujų sumanymų ir idėjų.

Lyginant su komerciniu ar populiariuoju kinu, Vytautas V. Landsbergis kuria opozicinį kiną. Ir temų, ir žanrų požiūriu jo filmai labai įvairūs, juos kurdamas jis kuria ir save kaip menininką.

Filmuose jam svarbu išreikšti meninę tiesą: kur reikalingas istorinis tikslumas, jis yra tikslus, o kur įsiterpia autentiškas kūrėjo žvilgsnis, jo poetinės sielos nesustabdysi. Kiekvieną filmą supa šviesus energetinis pradas. Kine – tai ne toks dažnas atvejis. Visuose Vytauto V. Landsbergio filmuose juntamas jo atidus, filosofinis požiūris į žmogaus sielą, netgi į anapusinį gyvenimą. Matyt, dėl to kūrėjui lengviau kino kalba išreikšti ryškias pasąmonės vizijas. Landsbergio kūryba vientisa, natūrali, paprasta ir ori. Be to, jo darbams būdingas ir mąstymo muzikalumas – ne vien dėl taiklių muzikinių intarpų, bet ir dėl skirtingus fragmentus jungiančio improvizacinio svaigulio.

Filmų antologiją sudaro dvidešimt keturi kūriniai. Filmai – meniniai, nors daugelis jų pagrįsti dokumentika. Režisieriui pirmiausia rūpi *žmogus istorijoje*. Landsbergis tvirtina, kad istoriją gali keisti tik kuriančios asmenybės. Todėl beveik visų filmų epicentre atsiduria Lietuva ir ją kuriantis žmogus. Tai geriausiai įrodo filmai „Baladė apie Daumantą“, „Vilties prezidentas“, „Visa teisybė apie mano tėvą“, „Partizano žmona“, „Sabas“. Dažną Vytauto V. Landsbergio filmą lydi Šarūno Nako muzika – ji padeda formuoti dramaturginį audinį. Šis kompozitorius niekada nepataikauja situacijai, stengiasi ją išplėsti. Abiejų menininkų kūrybinis duetas byloja ne tik apie režisieriaus muzikinę klausą, bet ir apie sugebėjimą bendrą kūrybą paversti visuma.

Landsbergiui svarbi menininko tema. Kaip Dievo pateptieji jo filmuose iškyla filmininkas Jonas Mekas, rašytojai Nijolė Miliauskaitė, Vytautas Bložė, Henrikas Nagys, Grigorijus Kanovičius, Liudvikas Jakimavičius, dailininkai Šarūnas Sauka, Petras Repšys, Stasys Eidrigevičius. Tačiau jis randa būdų kino kalba atskleisti ir kitoki pasaulį. Ryškiausi filmai – „Apie apreiškimus“, „Vilius Orvidas“, „Nuo pasaulio stogo“. Režisierius puikiai išmano žmonių psichologiją ir kartu stebina savo filosofiniu požiūriu į gyvenimą.

Vytautą V. Landsbergį galima vadinti dabarties sąjūdžio žmogumi. Jo kūryba atsako į laiko provokacijas, iššūkius. Jis kalba autentišku balsu, per savo filmus tarytum braunasi į tai, kas vadinama teisingumu. Jo patriotizmas – aukščiau už paprastą patriotizmą. Jis išaugęs iš žmogiškumo ir pasiaukojimo. Filmo „Kai aš buvau partizanas“ epilogui pasitelkta citata iš Karlo Gustavo Jungo knygos „Atsiminimai, sapnai, apmąstymai“ labai tinka Landsbergio kūrybai nusakyti: „Galiu įsivaizduoti, kad galbūt jau gyvenau ankstesniuose amžiuose ir ten susidūriau su klausimais, kurių tada

dar negalėjau išspręsti. Todėl turėjau gimti ir vėl, nes buvau neįvykdęs man pavestos užduoties“. Misionieriškumas yra svarbi Landsbergio kūrybos dalis.

Legendiniam Lietuvos partizanui Juozui Lukšai, slapyvardžiu Daumantas (1921–1951), Vytautas V. Landsbergis skyrė ne vienerius metus ir net kelis filmus, nes aplink jį prasisuko svarbi ir bene skausmingiausia mūsų tautos istorijos dalis. Persismelkęs partizaninėmis idėjomis, režisierius per šios asmenybės analizę siunčia žinią šiai dienai, kuri dažnai smilksta vienadienių problemų bergždume. „Baladės apie Daumantą“ pradžioje ant rudeniškai pliko, grubiai išakėto dirvono vaikas iš akmenukų dėlioja pamėklių kaukes, kituose kadruose – ant liepto susodinti Daumanto draugai po ilgų nesimatymų dalijasi prisiminimais. Jų kalbos lėtumas ir bandymas pašmaikštauti saugumo tema išduoda jų pozicijos tvirtumą. Landsbergis išdavystės temą priartina taip, jog tu imi realiai jausti praradimo skausmą.

Filmuodamas režisierius lėtai kartu su paukščių ir gyvuliukų garsais „žvalgosi“ po Lietuvos kaimą. Greta kadrai, kuriuose vištgaidiškas balsas skelbia socialistinės Lietuvos šeštąsias gimimo metines. Po to girdime Justo Paleckio absurdišką Dainų šventės sveikinimo kalbą, kurioje sujungiami ir Gedimino sapnas, ir socializmas. Taip sluoksniuodamas temas ir įvairius faktus, režisierius priartėja prie kūrinio šerdies. Fiksuojamas Daumanto brolio Jurgio Lukšos sušaudymas, motinos sielvartas, kai po kelių dienų rastus sūnaus kraujo likučius ji susemia į drobulę ir parsinešusi prie namo užkasa po bijūnų krūmu. Viena šeima – visos Lietuvos likimas. Skamba faktai apie gilų tėvo skausmą gedint netikėtai ir žiauriai nužudyto sūnaus: tėvas naktį nuogas buvo išvestas prie lavono ir iškart išprotėjo, o po trijų mėnesių mirė. Motina drobulę su kraujo likučiais iškasė ir priglaudė mirusio tėvo karste.

Režisierius pasakoja istoriją. Lėtai judanti kamera, dokumentinis kiekvienos detalės fiksavimas įkaitina sąmonę. Režisierius taikliai sugretina du gyvenimo siužetus: Daumanto intensyvią antisovietinę veiklą ir pagal bukus socialistinius Stalino lozungus gyvenančią Lietuvą.

Būdamas „už kadro“, Landsbergis moka prakalbinti pačius nekalbiausius žmones, atrastus pačiose netikėčiausiose pasaulio šalyse. „Baladėje apie Daumantą“ aistringai atradęs pašnekovus, juos rodo beveik sustabdytuose kadruose – folkneriškai mirusioje gamtoje, lėtai judant ir ypač lėtai jiems kalbant. Kartu su Šarūno Nako lėtai plėtojama intelektualia muzika filmo veiksmas priartina dar vieną svarbią – meilės – temą. Nors meilė pirmoje vietoje, Daumantas prieš tai turi atlikti savo prievolę Lietuvai. Gal dėl to, kad ši tema pati sudėtingiausia, režisierius kuria net kelis filmus. Prisijungdamas prie Nijolės Bražėnaitės-Lukšienės viso gyvenimo sielvarto, jis sukūrė ne tik „Baladę apie Daumantą“, bet ir filmus „Kai aš buvau partizanas“, „Partizano žmona“. O kadrai, kuriuose Jonas Pajaujis klausinėja Joną Kukauską apie Juozo Lukšos žūtį, atskleidžia režisieriaus psichologijos išmanymą. Antiemocinė reakcija į šiurpą keliančius faktus atskleidžia grėsmingą saugumiečio ramybę.

Vaidybinis filmas „Kai aš buvau partizanas“ (2008) – mistinė pasaka, kurios pabaiga – sukrečianti dokumentinė istorija. Šis filmas sukurtas ekspresionistiniais potėpiais. Trys pagrindinės linijos – herojaus vizitas pas psichoanalitiką ir jo sąmonės kelionė į praeitį, teatro teatre linija ir 1948 metų lietuvių partizaninės veiklos nuotrupos. Kino scenaristikoje atskirų temų jungtys – įprastas reiškinys. Tačiau taip šis filmas

suskirstomas ne tiek dėl siužetinės intrigos, kiek dėl dar vieno faktoriaus atsiradimo. Žadindamas istorinę atmintį, filmas tiksliai pataiko į žmogaus sąmonę, ir tampa svarbu ne tiek faktai, kiek kaitos ir evoliucijos neišvengiamumas. Gyvendami okupuotos sąmonės būsenoje žmonės dar ilgai bus nusikaltėlių ir nusikaltimų apsuptyje.

Paradoksas: „Kai aš buvau partizanas“ – filmas apie žmogaus tragediją, bet labai šviesus. Režisierius yra nepakeičiamas pasakų kūrėjas, todėl ir šią pasaką suaugusiems jis papasakojo savotiškai naiviai, paprastai, su kūrybai neišvengiamais atsitiktinumais, kurie kartais labiau nujaučiami, kartais plika akimi matomi. Bet ta filmavimo laisvė visą kūrybą paverčia organišku reiškiniu. „Kai aš buvau partizanas“ – atvira kario pozicija, kino žanro forma išreikšta mintis, jog ne vien sribai ir jų kūryba šiandien klesti aplink mus. Lietuviai mokėjo kovoti ir savo pilietiškumą jie turi išlaikyti kasdien. Tokia metodiška filmo ekspozicija jo nedaro statiško, deklaratyvaus. Anaiptol, regime pulsuojančią nervą, kai atkuriamas atmintis tampa brandos ženklu. Partizanai – Ramanauskas, Dzūkas, Daumantas – ne vien didvyriai magnetai, tai yra gyvi eilėraščiai, kuriems perskaityti įmanomos pačios įvairiausios interpretacijos. Todėl ir šiame filme svarbu tampa ne sąvoka „partizanas“, o kelias, tapsmas juo. Šiandien ne ką svarbiau yra būti partizanu nei 1948-aisiais. Todėl kai aristokratas – Algimanto Masiulio žiniuonis – finale pasirodo su savo lazda, jis tampa panašus ne į iš istorijos atklydusį šamaną, o į linksmą burtininką, kuriam lazda reikalinga naujoms vizijoms išskleisti.

Vytautas V. Landsbergis taikliai derina maksimalius pasaulius su minimaliais: miškai pritvinę besislapstančių partizanų ir savo keiksmiais springstančių svetimtaučių, o čia pat aklinoje tamsoje prožektoriaus „akis“ laksto po partizanų šeimos relikvijas, detales, kurios jau seniai praradusios bet kokį prasmingumą. Šiame filme labai svarbūs patys žmonės, jų praeities gyvenimas, mąstymas. Landsbergis, į šį filmą pasikvietęs šiandien jau anapilin išėjusius menininkus, kartu su jais įtvirtina skausmingų prisiminimų prasmę. Užtenka Rūtos Staliliūnaitės (1938–2011) žvilgsnio, suspaustų lūpų, skvarbaus žvilgsnio ir tylos... Algimanto Masiulio (1931–2008) personažas įkūnija aktoriui labai svarbią tiesos ieškojimo temą.

Jaunesnės kartos aktoriams, tarp kurių didžiausias vaidmuo atiteko Gediminui Storpirščiui, pavyko perteikti siaubo ir atminties kankinamas akimirkas. Vytautas V. Landsbergis į kuriamą pasaulį organiškai integruoja ir „gyvenimiškuosius“ personažus. Nors tai filmas pasaka, jo istorija ne susapnuota, o išgyventa. Storpirščio personažas dar filmo pradžioje retoriškai klausia: „Man kaip haliucinacijos čia?“, o Algimanto Masiulio aiškiaregys tęsia: „Gerai, nuo čia ir pradėsime“.

Partizaninis Lietuvos judėjimas Vytautui V. Landsbergiui visada svarbus. 2011 metais jis sukūrė filmą „Partizano žmona“. Juozo Daumanto žmona Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė sako: „Kaip Dievas norės, taip ir bus“. Filmu tekstai skamba kaip poezija. Gomurį graužiantis paskutinis Daumanto laiškas mylimajai: „Kodėl laimė sunkiai pasiekiamą? Gal tik todėl, Niliuk, kad laime ji vadinasi“. Gamta, klykiančių paukščių skrydžiai pirmyn atgal... Daumanto žūtį simbolizuoja į miškus nusileidžianti saulė. Filmas lėtas, tačiau toks tempas ryškina kitą – išdavystės temą. Viskas taip arti – nieko nevyksta, bet čia pat saugumiečių žingsniai: ar neišgirs vyrų knarkimo iš bunkerio? Režisieriui svarbu pabrėžti, jog vieno asmens išdavystė gali pakreipti ne tik vieno žmogaus, bet ir visos tautos likimą. (Daumantas: „Mano juntamos vienatvės nesutalpinsi tik į

prabėgusio laiko tarpą“.)

„Amerikos ambasadoje neturime automobilio, nes nematom reikalo: jei šiuo metu Lietuva neturtinga, mes galime į darbą atvykti pėstute“, – filme „Vilties prezidentas“ (1996) kalba šviesaus atminimo ambasadorius Stasys Lozoraitis (1924–1994). Landsbergis jo lūpomis prabyla į mus: „Lietuvą turime gelbėt visi, arba ji gali pražūt“. Šį filmą lydi didžiulė energija. „Anapolis“, „Prezidento rinkimai. 1993“, „Vašingtonas. 1990“, „Kazimieras Lozoraitis. Roma, 1996“, „Konsulas Anicetas Simutis. Niujorkas“, „Viktoras Nakas. Vašingtonas“, „Televizijos debatai. 1993“, „Kiti prezidento rinkimai. 1994“, „Daniela Lozoraitienė“, „Išvykimas“ ir „Epilogas“ – tai vienuolika novelių, kuriose režisierius suformuluoja klausimą: ar galima šiandien padaryti tokį posūkį, kokį siūlė jo ekselencija Stasys Lozoraitis? Per prezidento rinkimus jis tiksliai įvardijo: „Tie, kurie varžosi su manimi, yra, tikrai, žmonės, kurie nori Lietuvą pakeisti ir padaryti kelis žingsnius atgal į labai pavojingą zoną, į labai pavojingą sritį ir suardyti daug ką, kas buvo padaryta per šiuos metus. Galbūt – ne gerai, galbūt – ne tobulai, bet vis dėlto kažkas buvo padaryta. Ir visa tai šiandien, jaučiu, yra pavojuje“. Tautos jėgos vienybę Landsbergis fiksuoja filmuodamas prezidento rinkimo laikotarpį. Lozoraitis tikėjo nauja žmonių sąjunga, „kuri taip greitai neišnyks“. Žiūrint filmą, akistata su prarasta galimybe labai skaudi. Vakariečiai jau tą pačią dieną garsiai pasauliui ištarė: „Ateis ta diena, kai lietuviai pasakys: „Galbūt mes nenusipelnom tokio prezidento?“ Kryžmindamas dokumentinius faktus, fiksuodamas įvairių žmonių nuomonę, į kai kuriuos klausimus Landsbergis atsako paties Stasio Lozoraičio apmąstymais: „Visą laiką aš turėjau atsakinėti į tuos pačius klausimus. Per visą rinkimų laikotarpį labai mažai galima buvo diskutuoti apie reikalus, kurie patiems žmonėms yra įdomūs“; „Adamkaus puolimas (jis net grįžo į Ameriką) rodo, kad politinės kultūros Lietuvoje nėra“; „Tokioj atmosferoj būti neįmanoma“. Stasio Lozoraičio karta turėjo istorinį atstumą, jiems lengviau buvo vertinti įvykius, gyvenimo prasmę įrodant savo darbus. Vytauto V. Landsbergio kartai to atstumo neliko, todėl istoriją reikia sugebėti vertinti žaibiškai. Režisierius šiame filme stengiasi kuo tiksliau stebėti, o stebėdamas skverbti į tai, kas gali sustabdyti tautos regresą: žmonių psichologiją, intelektą, masės įtaką individui, politikos veidmainiškumą.

Rodos, sunki užduotis, tačiau filmas skleidžiasi lengvai ir skaidriai. Pirmiausia, jis rodo gražią Lietuvą. Ji graži savo paprastumu, savo lygumom ir kalvom. Lietuvos grožį Landsbergis rodo skambant ilgesingai muzikai. Pavyzdžiui, filme „Vilties prezidentas“ Stasio Lozoraičio kelionę lydi širdį veriantis vienišas Petro Vyšniausko saksofono balsas.

Panašiai formuojamas visų filmų laukas, režisieriaus asmenybės pozicija. Todėl, pavyzdžiui, Grigorijaus Kanovičiaus mintys filme „Iš niekur nieko“ (2002) skamba lyg paties režisieriaus: „Kūryba – tai atgaila. Ir nuo tos atgailos priklauso kūrinio kokybė“. Landsbergis istoriją stebi akimis, ir tai veikia žiūrovą, nors kadruose nėra tuščių emocijų ar „barokiškai“ auginamo meniškumo. Per Kanovičių jis tampa istoriku, kuris nori suprasti, kas vis dėlto įvyko. Pagrindinis filmo personažas – nostalgija. Ir tai labai tikslu visos istorijos atžvilgiu. „Neapykantos negalima gydyti anestezija, galima ją laikinai nutildyti, – sako Kanovičius. – Reikia mokytis mylėti. Kito priversti mylėti negali, gali tik pats to mokytis.“

Vytautas V. Landsbergis tiksliai pagauna, sustabdo tai, kas slypi viename ar kitame

žmoguje. Užtenka filme „Švendubrės šamanas“ (2001) pamatyti dviračiu važiuojantį Donatą Katkų su „katiliuku“ ant galvos, pamatyti prie nosies baltą lapą prisikišusį Vytautą Bložę – ir portretai jau beveik nupiešti. Ir tai režisierius „pagauna“ įjungdamas jų energiją –

vieno ar kito žmogaus dinamiką, jų sielos virpesius. Filme poezijos polifonistas Bložė išskiriamas kaip humanistas. Kalbėdamas apie partizanus, jis liudija: „Tai buvo toks herojiškas dalykas, kad nereaguot, nepergyvent, nesapnuot, nemiegot per naktis, nenuelit ir nenubraukt ašarą prie pamesto lavono – tavo giminaičio, sakykim, tavo pusbrolio, kada jis numestas guli nušautas, įskelta galva, nuskeltu kaušu... Aš tam ir gyvenu, kad būčiau šių šiurpių dalykų liudininkas, kad galėčiau vienaip ar kitaip tai perduoti. Ar Ezopo kalba, ar kokia kita... Patriotizmas paprastam žmogui – būtinas ir skiepytinas, tačiau aukštos inteligencijos žmogui tai yra per maža. Nes iš esmės reikia būti dideliu žmogumi, suprasti etiką ir estetiką. Tai reiškia – Dievą suprasti“.

Vytautas V. Landsbergis, už kadro kalbindamas pašnekovą, užklysta ir į visus profesinius menininko „užkaborius“. Vytautas Bložė pripažįsta: „Neišverčiamos poezijos nėra. Kartais galima išversti geriau negu parašytas originalas“. Vaizdų ir minčių polifoniją poetas pateikia kaip laisvą stichiją, gilius sąmonės klodus. Jam tai – improvizacinės laisvos ritmikos muzikalumas. Per Bložės samprotavimus režisierius atskleidžia ir bendresnius poeto bruožus: „Esu visų krizinių būsenų katalizatorius“.

Vytautą Bložę ir Nijolę Miliauskaitę (1950–2002), kaip „pirmuosius Lietuvoje privataus, namų gyvenimo poetus“, Landsbergis rodo ir filme „Verdenė“ (2004). Visa Miliauskaitės esybė – viename mylinčio poeto eilėraštyje „Tu palikai mane užmigusį“. Taip įprasminamas jos atminimas. Poetas vadina ją Barbute:

oi Barbute prisimenu

kiek galios tavo siela man duodavo, dėl to ir

išlikau: kiti likimo broliai viens po kito

krypuodami į buv. vienuolyno

grotuotas celes išnykdavo

painiam labirinte

paskui, pabėgus, grįžus į šilų šlamesį

į pievas, žalias, žydinčias, vėjas

plaikstė man ant pečių tada madingus ilgus

plaukus, atnešdamas artėjančios audros kvapą

žaiabas, žalias žalias, įpuldavo

į vandens atspindį upelyje, kur milžiniški medžiai

blaškėsi, įpuldavo į primityvią drobę ant sienos

įvijais laiptais, kakta į balkį atsimušdamas, kibirkštimis

iš akių voratinklius nusvilindamas

Lietuvos šventųjų menininkų dinastijai priklauso filmas „Vilius Orvidas“. Skulptoriaus „nuo Dievo“ Viliaus Orvido (1952–1992) režisierius nebuvo sutikęs, naudojosi archyvine medžiaga, filmuota dabar Amerikoje gyvenančio operatoriaus Leonardo Surgailos. Filme išryškėja Orvido gamtos filosofija: „Viskas man gyva buvo, švaru“;

„Aukščiausias kalba per mane. Svarbiausia, nemaišyt!“; „Ko jis iš manęs nor? Tiesiog numarinti tą senąjį ‘aš’, kad nebebūtų savimeilės, nebūtų egoizmo“; „Žodžiai – bejėgiai, čia daugiau pasąmonė veikia. Atsiduoti aukščiausiai veiklai“. Kiekviena Orvido mintis – lyg skubėjimas į mirtį, netausojant savęs: „Dėl ko mes užteršėm vandenį, užteršėm orą. Mes išnaudojom viską“; „Ogi viskas gyva yra – ir medžiai gyvi, ir vanduo gyvas... Gyvybė yra... Jeigu užteršiu ją, tai reiškia, mūsų gyslomis teka užterštas kraujas“. Orvidas kūrybą tapatina su aukojimu žmonių sielų gelbėjimui: „Kūryba turi tarnauti išsivadavimui. Ne pavergimui, bet išsivadavimui. Čia kažin kiek prižiūrėtojų nereikia, užteks man vieno... Paliksiu pačiai gamtai formuotis. Geriausia – jei aš dariau dėl Aukščiausiojo, dėl Aukščiausiojo tegu ir pasilieka...“

Ypatingu humoru trykšta filmas „Liudvikas“ (2007). Poetas, lietuvių kultūros tyrinėtojas Liudvikas Jakimavičius atsiskleidžia dokumentikai: Liudviko šeimos meilė, kurią mes matome iš dokumentinių šeimos filmo kadru, betarpiškai perduota jaunėliui sūnui. Be vaikystės prisiminimų tarytum nebūtų Liudviko. Landsbergis nepašyšksti laiko ir į filmą įterpia istoriškai labai prasmingą ir šmaikštų LTV filmą, sukurtą pagal Jakimavičiaus scenarijų „Gaisrininkų legendos“. Tarytum iš Jakimavičiaus humoro dar 1988 metais įkvėpimo sėmėsi Arūnas Sakalauskas, Algirdas Dainavičius, Andrius Žebrauskas, Donatas Katkus ir kiti.

Arba štai „Šėpos“ teatro proziškos pradžios kadrai, kada Gintaras Varnas, Šarūnas Nakas, Liudvikas Jakimavičius, pats Vytautas V. Landsbergis – didžioji „meno taryba“ – sprendžia teatro kryptį. Jauni ir pašėlę menininkai it sugreitintame filme kuria naują teatrą: Šarūnas Leonavičius dažo lėles, Dalia Michelevičiūtė, Šarūnas Puidokas, Algirdas Dainavičius, Džiugas Siaurusaitis vaidina... Per tokią „prozą“, per tiesiogiai skaitomą Liudviko eilėraščių prabėga visas menininko gyvenimas. Liudviko veidas... suoliukas šalia Dailės akademijos, sūpuoklės, ant kurių supasi poetas, greta padėtas „visko gyvenime matęs“ portfeliukas, – tai ir yra visas Liudvikas. Landsbergis net švyti filmuodamas Liudviko Jakimavičiaus mintis: „Humoras, kaip ir eilėraščio rašymas, yra tam tikra nušvitimo akimirka. Netikėta mintis tau cvankt į galvą... Ir ji, pasirodo, labai juokinga yra. Netikėtumo akimirka... Kažkokia malonė, ateinanti nežinia iš kur...“

Kad paprastumas ir genialumas visada šalia, įrodo filmas „Jono Meko antologija“ (2000). Abu menininkai pasisako už fantazijos pasaulius: „Mes per daug nusimanom. Mes per daug manom, kad viską žinom. Mes nenaudojam to žinojimo, kuris yra labai labai giliai. Visi mūsų planai – iš paviršiaus. Nieko nereikia kontroliuoti. Nieko nereikia planuoti. Nes planuojama tik iš *paviršiaus*. Iš *vidaus* planuoti neįmanoma“. Landsbergis taip susitapatina su Meku, kad kartais sunku atskirti, ar tai yra vieno kalbėjimas, o kito teiginys. Jie tarytum abu antrina vienas kitam: „Blogiausiai viskas išeina, kai menininkas nori padaryti labai „rimtą“ kūrinį“; „Kinas – medis su daug šakų ir šakelių. Kai kurie pasirenka vieną šaką ir dirba viena kryptimi. Man įdomios įvairios šakos. Tik nespėju...“; „Nereikia rūpintis apie gyvenimą. Gyvenimas eina savaime“; „Pagyvenkim kokį dešimtmetį be žinojimo. Tik su intuicija“; „Reikia išmokti kapituluoti – pasiduoti, kad vėl pradėt iš naujo. Iš nieko“. Filme apstu teiginių, kurie sudaro šių dviejų kūrėjų kino meno filosofiją.

Jonui Mekui Vytautas V. Landsbergis paskyrė dar vieną filmą – „Niujorkas mano šuo“ (2004). Režisierius videografuoja Meką su humoru, nedaro jo stabu. Jis primena musytės „istoriją“, kuri jį atskiria nuo šv. Pranciškaus: „Juk parke ant rankos tupia ne

paukščiukas, o tik musytė“. Tai „toks pasitikrinimas – ar jau įvyko kokia pažanga kelionėje link šventumo“. Kadaisė kino meno iš Meko trumpai pasimokęs Landsbergis pritaria jo pozicijai: „Gyvenimas pats turi „eit“ ir vystytis taip paprastai ir paslaptinai“.

Vytauto V. Landsbergio kūryboje filmai portretai seka vienas kitą. „Pragare“ (1992) režisierius bando įminti mįslę, kaip susiformavo dailininko Šarūno Saukos meninis pasaulis. Analizuodamas kūrėjo biografiją, režisierius kaip tikras menotyrininkas išskleidžia dailininko esmę, atsigręžia į tapytojo jaunystę, į metą, kada, atkūrus Nepriklausomybę, žmogaus ydos niekur nedingo. Landsbergis lyg niekur nieko paleidžia įrašą, kuriuo transliuojamos deputatų muštynės seime. Šito negirdėti ir nematyti buvo neįmanoma, ypač tokiems žmonėms kaip Sauka. Todėl vėliau šie „viduriai“ ir buvo „traukiami“ į paviršių; todėl žuvies ar vištos viduriai – ne Saukos viduriai, tai mūsų realybė. Landsbergis labai tiksliai jungia šiuos dalykus: dokumentika tampa metaforomis, o metaforos virsta realybe. Finale kartu su muzika „piešiasi“ paveikslo figūros, kartu su muzika ištapomas visas paveikslas.

„Petras Repšys“ (1993) – it grafiko adatėle „iškrapštytas“ menininko atvaizdas. Ir prūsai, ir sėliai, ir meduoliai, ir žiemgaliai... visas Donelaičio kraštas. Režisierius įprasmina ne tik garsaus grafiko, medalininko, bet ir Vilniaus universiteto unikalių freskų autoriaus pasaulį. Šarūno Nako muzika ir Petras Repšys, vienas kitą papildydami, atskleidžia unikalias meno paslaptis.

„Penkias noveles apie Stasį“ (1993) Landsbergis sukūrė kartu su ištikimu operatoriumi Rimvydu Leipumi. Čia jau skamba Broniaus Kutavičiaus muzika, labiau atitinkanti egzaltuotą Stasio Eidrigėvičiaus pasaulį. Viskas prasideda nuo „Apsilankymo pas tetą“, vėliau – „Stasio teatras Varšuvoje“, „Stasys pas raganą“, „Stasio paroda“ ir „Stasys eina namo“. Visuose siužetuose – ašotis, indas, iš kurio gėrė vaikystėje, indas, kuris jam įpila kūrybos syvų visą jo gyvenimą.

„Epitafija ant poeto kapo“ (1998) pasakoja apie „ne šiltą, o šaltą, bet labai gerą poetą“ Henriką Nagį (1920–1996), kuris Lietuvą paliko dar okupacijos pradžioje (tuo metu išvažiavo 70 procentų rašytojų). Landsbergis per Nagį išsako būseną, iki pat mirties jaustą ne vieno rašytojo emigranto, kuriam gimtoji kalba buvo pagrindinis kūrybos įrankis. „Bet tu paspausk ranką visiems jauniems mano broliams, visoms jaunoms mano seserims, poetams, žodinininkams. Pasveikink Vilnių, Lietuvą ir visus, kurie myli ją labiau už duoną, auksą, šlovę. Kurie ją myli tik todėl, kad ji viena tokia paprasta, tokia graži ir žalia, tokia vargana, bet ir tokia nuostabi.“ Anot Liudviko Jakimavičiaus, tai beveik testamentinis Nagio pasisakymas, kuris gali tapti ir visos Vytauto V. Landsbergio kūrybos *motto*.

„Aš norėčiau, kad daugiau žmonių Lietuvoje džiaugtųsi gyvenimu“, – filme „Visa teisybė apie mano tėvą“ (2003) sako Vytautas Landsbergis. Sūnui tėvas pirmiausia – gyvenimo poetas: „Dangus labai pilkas, bet labai savas“. Lietuviško peizažo fone Vytautas Landsbergis samprotauja apie esminius gyvenimo taškus: „Vėjas, kuris kalba lapuose, – visa tai yra mums dovanota. Ateis laikas, kai mes negirdėsime to vėjo lapuose ir nematysime to pilko dangaus, ir neatsiremsime į ažuolą. Mes tikime, kad kažkas bus, bet bus kitaip. Šitos dovanos mes daugiau neturėsime. Tai reikia neprarasti gebėjimo vertinti tai, ką mums padovanoja. O tai yra ir mums duoto laiko

vertinimas, kurį tu gali panaudoti geram arba geresniam darbui, veiksmui, pastangai. Ir kaip aš dažnai galvoju, tai yra susiję su kitais žmonėmis. Jeigu tu gali kam nors padėti, tai yra ne tik verta, bet ir būtina gyventi“.

Tačiau sūnus Landsbergis, pažindamas tėvą Landsbergį iš arti, ir žiūrovui praveria namų duris. „Koncertas bičiuliams“ – Raimundui Katiliui, Donatui Katkui, Mstislavui Rostropovičiui – tai ne vien koncertas, o maža istorija apie tėvo asmeninį gyvenimą, kurios metu pasakojami anekdotai apie menininkų gyvenimus, geriama arbata ir dalijamasi išmintimi. Landsbergiška filmo pabaiga, kai tėvas sako: „Eik paskui upę, sutikęs paukštį – giedok, sutikęs debesį – miegok, kai rasi negyvą žuvį – grįžk atgal“.

Net ir kurdamas filmą apie Lietuvos krepšininką Arvydą Sabonį („Sabas“, 1997), pasitelkęs Šarūną Naką, Vidmantą Bartulį, Petrą Vyšniauską, Vytautas V. Landsbergis koncentruoja vaizdus, ir per kelias minutes žiūrovas išvysta kone sporto genijų. Šis sutelktumas – stebėtina menininko dovana. Tik kamuolys ir krepšys – toks žmogaus likimas. Kam šiandien rūpi žmogus, kuris garsino Lietuvą?

Savo filmų herojus Vytautas V. Landsbergis parenka paprastai – tuos, kurie greta. Kartais tai sūnus Jonas: filme „Apie apreiškimus“ jis „aktorius“, o „Iš niekur nieko“ griežia smuikeliu; duktė Julija dalyvauja filme „Nuo pasaulio stogo“, o dailininkė Ramunė Skrebūnaitė – filme „Karčemėlė“. Kviesdamas šią menininkę į savo kūrybinę komandą, jis greičiausiai pasiekia rezultato. Skrebūnaitė įpratusi dirbti operatyviai ir labai kūrybingai. Jos kostiumai tiksliai charakterizuoja personažą, tačiau kartu kiekvieną sykį suteikia poetiško atsitraukimo išpūdį. Kurti pasakų pasaulį su šia dailininke yra labai smagu: žiūrovas visada patiria stebėjimo lengvumą. Filme „Jonukas ir Grytutė“ Valentinas Masalskis – su baltu kostiumu, it tikras mafijos vadas ir kartu panašus į Samuelio Becketto „Belaukiant Godo“ kniurkiantį personažą Poco. Dalios Michelevičiūtės – Mildos kostiumėlis leidžia aktorei ne tik būti graščiai, bet ir plastiškai judėti, lakstant po pievą ir laukus šokte sušokti savo vaidmenį.

Visų filmų kalba minimalistinė, poetiška. Alegorinėje pasakoje „Jonukas ir Grytutė“ yra ir taiklių pastebėjimų, ir supoetintų apibendrinimų: „Tėvai, kaip visada, susibarė. O aš gulėjau ir nenorėjau pabusti“. O Algimantas Masiulis – Senelis sako: „Kai įeini į tuos vartus, negali atsigręžti atgal. Jokių būdu. Jeigu atsigręžtum, pavirstum akmeniu“. Nors šios „pasakos“ istorija ir žinoma, labai įdomu sekti filmo naratyvą. Rodos, naivu, paprasta, bet daug humoro ir tikrumo. Žemiški dalykai pristatyti pakylėtai, o anapusybe priartinta prie mūsų kasdienio gyvenimo. Kiekviena scena nufilmuota atpažįstamosiose vietose. Lietuvoje tiek daug grožio, o Vytauto V. Landsbergio dėka jį gali „pačiupinėti“.

Kalbėdamas apie, rodos, žemiškus dalykus, Vytautas V. Landsbergis išlieka filosofu. Šnekindamas vieną ar kitą savo filmų herojų (o tai gali būti ir paprasta kaimo moterėlė), jis sugeba pateikti atšaldytą liaudies sentimentalumą. Filme „Dvi seserys“ išskleisti vienišų žmonių likimai. Landsbergis rodo, kaip paprastas žmogus kuria istoriją, kaip jis tampa kūrėju. Finale dailiai apsirengusios moterys mažame ir spalvingame dvarelyje gyvena savo gyvenimą, tačiau nuosekliu idėjų puoselėjimu pranoksta dažną šiuolaikinį „svarbų“ žmogų. Rodydamas atskiro žmogaus gyvenimą, režisierius taip apibendrina vaizdus, kad imi regėti visą Lietuvą. Štai viena močiutė, it dangų „karpanti“ kregždė, kuria muziką, kurios sielą draskančio grožio šiandien jau

beveik nepatirsi. Lietuvos kaimai ištuštėjo, trobesiai stovi vieniši. Per vieną basakoję močiutę, per vieną kaiman atklydusį žmogų, per vieną pririštą šunį ir laukų platybes iškyla visa mūsų šalies istorija.

Žvelgdamas į Lietuvą ir į ją kuriančius žmones, Vytautas V. Landsbergis lyg „nuo pasaulio stogo“ praneša: „Pasaulis turėjo pradžią, turės ir pabaigą. Visi mes apie tai galvojam“.